

Welke argumenten gebruiken bachelorstudenten in het hoger onderwijs als ze informatiebronnen selecteren voor het oplossen van een informatieprobleem in het kader van een studietaak? Drie overwegingen (en 21 argumenten) spelen mee, stelt Jos van Helvoort: betrouwbaarheid, relevantie en – niet te onderschatten – gebruiksgemak.

Informatiebronnen selecteren

De keuze van de bachelor

‘De vraag is of studenten de vragen uit de CRAAP-test zullen gebruiken als daar niet uitdrukkelijk om wordt gevraagd’

Om informatievraagstukken op te lossen moet iemand beschikken over een complex geheel aan informatievaardigheden, zoals het kunnen formuleren van een concrete vraag, het ontwerpen en toepassen van een zoekstrategie, het selecteren van zoekresultaten, het analyseren van de inhoud en het creëren van een nieuw kennisproduct. Informatiespecialisten in het hoger onderwijs hebben verschillende interventies en hulpmiddelen ontwikkeld om een of meer van deze vaardigheden bij studenten – al of niet geïntegreerd – verder te ontwikkelen. Een voorbeeld daarvan is de CRAAP-test (zie onder andere hr.nl/mediatheek) waarmee studenten leren om, aan de hand van een concrete checklist, zoekresultaten te beoordelen op bruikbaarheid en betrouwbaarheid. Aan de hand van die checklist kunnen studenten inderdaad een verantwoorde selectie maken van bronnen die ze willen gebruiken voor een studietoek.

De CRAAP-test vergt echter behoorlijk wat onderzoek en de vraag is of studenten de verschillende vragen uit de test ook daadwerkelijk zullen

Jos van Helvoort

Gepensioneerd hogeschooldocent en onderzoeker op het gebied van media- en informatievaardigheden

‘In de literatuur komt regelmatig naar voren dat veel mensen wat informatiebronnen betreft vaak kiezen voor de makkelijke weg’

	BETROUWBAARHEID	RELEVANTIE	GEBRUIKSGEMAK
Oppervlakkige aanpak	De inhoud komt overeen met bestaande kennis Aanbevolen door anderen Reputatie van een bron Autoriteit van een auteur Peer-reviewed Gebruik van referenties Bekend uit vorige (studie) taken Vertrouwen in de poortwachtersfunctie van traditionele media Bedoelingen van een bron Uiterlijke presentatie van een bron	Zoektermen komen voor in het document zelf Actualiteit van de bron	Directe en gratis beschikbaarheid Positie in een resultatenlijst Omvang (aantal pagina's) Format van een bron Begrijpelijkheid van een bron
Grondige aanpak	Bevestiging in andere bronnen De informatie is intern consistent	Uit bestudering van de summary of het abstract blijkt dat de bron relevant is De bron 'dekt' verschillende aspecten van het onderwerp	

Tabel: argumenten voor het selecteren van informatiebronnen in het kader van een studietoek.

gebruiken als daar niet uitdrukkelijk om wordt gevraagd. In deze bijdrage ben ik daarom op zoek naar verschillende methodieken of tactieken die studenten in de praktijk gebruiken, ook als ze daartoe niet expliciet de opdracht krijgen. De vraag die ik wil beantwoorden luidt: welke argumenten gebruiken studenten in het hoger onderwijs als ze informatiebronnen selecteren voor het oplossen van een informatieprobleem in het kader van een studietoek? De doelgroep die ik voor ogen heb zijn bachelorstudenten in het universitaire onderwijs en het hbo.

Overwegingen bij selectie

Bij argumenten voor het selecteren van bronnen uit een resultatenlijst denken we vaak aan criteria als relevantie en betrouwbaarheid. Daarnaast is bij veel opdrachten de actualiteit van de informatiebron van belang, maar dat is ook te beschouwen als een aspect van relevantie. Voor de meeste studenten speelt echter nog een ander argument een rol, een dat je informatiespecialisten zelden hoort noemen: gebruiksgemak. Hieronder kunnen criteria worden

gerekend als de taal van een informatiebron en de schrijfstijl (vaktaal, mate van abstractie, symboolgebruik dat wel of niet bekend is), maar ook de beschikbaarheid als (gratis) full-text en eventuele speciale software die nodig is om het document te raadplegen.

In de literatuur komt regelmatig naar voren dat veel mensen de neiging hebben om bij het maken van dit soort keuzes te gaan voor 'goed genoeg'. Ze kiezen voor informatiebronnen die op hen betrouwbaar en relevant overkomen, maar ze kiezen ook vaak de makkelijke weg. Dus liever een digitaal document dat direct full-text beschikbaar is dan een boek of een artikel dat via interbibliothecair leenverkeer (IBL) moet worden aangevraagd. Natuurlijk zal dat bij studenten niet anders zijn.

21 argumenten

Voor dit artikel bestudeerde ik elf wetenschappelijke artikelen over het selecteren van informatiebronnen door bachelorstudenten of ondergraduates, het Amerikaanse equivalent van bachelors. De meeste artikelen leggen de focus op de manier waar-

op studenten de betrouwbaarheid van informatiebronnen of nieuwsartikelen beoordelen, maar de onderzoekers van het Project Information Literacy (projectinfolit.org) bijvoorbeeld betrekken ook bruikbaarheid of relevantie bij hun onderzoek.

In de artikelen onderscheid ik 21 verschillende argumenten die door studenten worden gebruikt (zie tabel op pag. 27). Deze hebben betrekking op de beoordeling van betrouwbaarheid, relevantie of gebruiksgemak. De beoordeling van de betrouwbaarheid en relevantie kan in sommige geval-

len snel en oppervlakkig gebeuren, in andere gevallen is een grondiger aanpak met extra onderzoek vereist. De beoordeling van het gebruiksgemak is enkel gebaseerd op meer oppervlakkige argumenten. In het vervolg van dit artikel ga ik dieper in op de 21 argumenten die zijn gevonden.

Betrouwbaarheid bronnen

Een eerste methode die studenten gebruiken is dat zij zichzelf de vraag stellen of de inhoud van een bron overeenkomt met wat ze zelf al weten. Informatie die past in hun

‘Een eerste methode die studenten gebruiken is dat zij zichzelf de vraag stellen of de inhoud van een bron overeenkomt met wat ze zelf al weten’

eigen, al bestaande beeld van het onderwerp wordt beschouwd als betrouwbaar, maar brengt ook het gevaar met zich mee van *confirmation bias*. Verder is de vraag of studenten bij deze aanpak daadwerkelijk veel nieuws leren.

Behalve van eigen kennis maken studenten ook gebruik van een aantal vuistregels:

- > Aanbevelingen door anderen, zoals een docent of een informatiespecialist.
- > Reputatie van een bron die bijvoorbeeld blijkt uit likes en sterren en uit *citations* in een wetenschappelijke zoekmachine.
- > Autoriteit van een auteur op grond van zijn of haar positie of titulatuur.
- > Het feit of een bron wel of niet peer-reviewed is.
- > De aanwezigheid van referenties.

De bekende weg

Ook de bekendheid met een bron door eerdere studietaken kan worden beschouwd als zo’n vuistregel. Voor al deze oplossingsstrategieën (heuristieken) geldt dat ze zijn gebaseerd op makkelijk vast te stellen uiterlijke eigenschappen van een bron en niet op een gedegen analyse van de inhoud. Dat laatste geldt ook voor het vertrouwen dat mensen hebben in een bron die is verschenen in een van de traditionele media. De veronderstelling is dat deze gevestigde media hoge kwaliteitscriteria hanteren voordat ze overgaan tot publicatie van een bericht of artikel (de zogenaamde ‘poortwachtersfunctie’). Een aandachtspunt in dit geval, waar in het debat over fake news ook vaak op wordt gewezen, is dat jongeren voor hun nieuwsvoorziening de betaalde, meer traditionele media juist vaker links laten liggen. Ze maken steeds meer gebruik van gratis bronnen waarbij de redactiefunctie niet of beperkt aanwezig is.

Commerciële bron

Ook de wijze waarop een bron wordt gepresenteerd is voor studenten een criterium om deze wel of niet te gebruiken voor een studietaak.

‘Studenten beschouwen een slecht ontworpen website of een artikel met taal- en spelfouten, en daarmee de inhoud, als onprofessioneel’

Een slecht ontworpen website of een artikel met taal- en spelfouten beschouwen ze als amateuristisch. De veronderstelling is in dit geval dat ook de inhoud dan niet erg professioneel zal zijn.

Meer inhoudelijk is de aanpak waarbij studenten zich afvragen wat het ‘doel’ is van een bron. Bronnen met een commercieel of duidelijk partijdig karakter worden verworpen, maar de informatie die studenten gebruiken om dit vast te stellen is meestal enkel gebaseerd op de url (.edu- en .ac-sites worden vertrouwd, .com-sites niet). In de resultatenlijst van een zoekmachine klikken ze advertenties niet aan.

Factcheckersaanpak

Voor alle hierboven genoemde methodieken geldt dat de aanpak wat oppervlakkig blijft. Studenten die op een meer systematische manier de betrouwbaarheid van een bron willen controleren, nemen de moeite om te zoeken naar bevestiging van de gevonden informatie in andere documenten en op websites. Dit is een aanpak die factcheckers ook gebruiken en die door de Stanford History Education Group wordt aangeduid als *lateral reading*. Het is alleen de vraag of veel studenten deze aanpak uit zichzelf kiezen. Bij interventies om mensen weerbaar te maken tegen fake news wordt deze methode wel vaak gekozen. Een kritische analyse van de inhoudelijke consistentie van de informatie, bijvoorbeeld of deze voldoet aan de regels van de argumentatietheorie, vergt ook een grondig onderzoek van de bron zelf.

Relevantie bronnen

Om vast te stellen of een bron relevant is, maken onderzoekers vaak gebruik van een summary of abstract. Op basis daarvan beslissen ze of ze een document gaan gebruiken voor de beantwoording van de onderzoeksvraag waar ze aan werken. Studenten hanteren ook wel een veel snellere methode: ze gebruiken de zoekfunctie binnen een digitaal document om te controleren of een voor hen relevante term ook voor-

‘Een kritische analyse van de inhoudelijke consistentie van de informatie vergt ook een grondig onderzoek van de bron zelf’

‘Hoe hoger een document terechtkomt in de resultatenlijst bij een zoekmachine, hoe groter de kans dat het wordt geselecteerd’

komt in de bron zelf. Op basis van de directe omgeving van de gevonden term beslissen ze dan om de bron wel of niet te gebruiken voor het vervolg van het onderzoek of de opdracht. Problematisch is dan wel dat de context van het gevonden fragment verloren kan gaan. Ook is natuurlijk niet altijd zeker dat een auteur precies hetzelfde woord heeft gebruikt als dat waar de student mee zoekt.

Dekking en actualiteit

Relevantie heeft echter niet alleen te maken met de beantwoording van een specifieke vraag. Aan een onderwerp zitten vaak verschillende aspecten, en hoe meer van deze aspecten worden behandeld, des te relevanter is een bron. Dit wordt ook wel de ‘dekking’ of ‘coverage’ van een bron genoemd. Om vast te stellen wat de dekking van een bron is, dient meestal dieper onderzoek te worden gedaan. Het snel even opzoeken van een relevante term voldoet in zo’n geval niet.

Een laatste aspect van relevantie kan de actualiteit van een bron zijn. Lang niet bij elke vraag of opdracht is het van belang dat de gebruikte informatiebronnen heel recent zijn, maar juist bij praktijkgericht onderzoek – het type onderzoek dat door studenten in het hbo wordt verricht – is dat vaak wel het geval. Als de bron zelf geen datum vermeldt, kan de actualiteit veelal worden afgeleid uit referenties waarnaar verwezen wordt.

Gebruiksgemak bronnen

Zoals in de inleiding al is genoemd kiezen mensen vaak voor bronnen die makkelijk en snel beschikbaar zijn. Directe full-text beschikbaarheid is een argument, maar zeker ook gratis beschikbaarheid. Gebruik van interbibliothecair leenverkeer komt niet vaak voor; dat levert maar extra wachttijd op. Bovendien is IBL voor studenten in de meeste gevallen niet gratis.

Bij het gebruik van een zoekmachine hebben studenten de neiging om te kiezen uit de eerste paar hits. Hoe hoger een document terechtkomt in

de resultatenlijst, hoe groter de kans dat het wordt geselecteerd. Dat is te beschouwen als een aanpak die studenten vooral hanteren vanwege het gebruiksgemak, hoewel ze ook menen dat een hoge positie in een hitlist een aanwijzing is voor hoge betrouwbaarheid.

Ten slotte vallen onder het gebruiksgemak enigszins platte maar toch valide argumenten als de omvang van een bron (het aantal pagina’s), het digitale format (geen speciale software nodig) en de begrijpelijkheid van de tekst of afbeeldingen.

Hoe nu verder?

De gevonden argumenten en methodieken voor het selecteren van informatiebronnen in het kader van een studietaak zijn niet echt verrassend. Het overzicht geeft echter wel een compleet beeld, zo volledig ben ik het in de Nederlandse context nog niet tegengekomen. In de praktijk zullen studenten zich niet vaak beperken tot een van de genoemde argumenten of methodieken, maar zullen ze verschillende argumenten met elkaar combineren. Welke aanpak in de echte praktijk het vaakst wordt gebruikt en de mogelijke correlaties met variabelen, zoals de opleiding die een student volgt en de beoordeling van de taak waaraan wordt gewerkt, zijn kwesties die vragen om een vervolgonderzoek. Dat kan vervolgens leiden tot interventies in de vorm van trainingen of workshops, of tot extra services om met name het gebruiksgemak te vergroten.

Het hier gepresenteerde overzicht van methodieken die studenten gebruiken kan dienen als een theoretische basis. Suggesties voor de aanpak van een vervolgonderzoek werden ook gevonden in de bestudeerde literatuur. Deze bestaan uit het gebruik van logboeken door studenten, *card sorting* gecombineerd met hardop denken en observaties van een taakuitvoering in een laboratoriumsituatie. <

Je vindt dit artikel inclusief klikbare linkjes en de literatuurlijst in het archief op informatieprofessional.nl.